МЕЖИ ЖОРЕН ПЕКЕЛЬНИХ

Завжди, коли я дивлюся на цього чоловіка, в мене виникає запитання: — Що? Що впродовж ось уже 27 років надає йому сил залишатись таким, як є. Адже для розв'язку того надскладного завдання

— не заблукати, на загубитися в житті — він повинен був мати якийсь орієнтир. Я звергаюся з цим до Василя Підгородецького, й один з найстаріших радянських політв'язнів відповідає: — Виховання. Це — і батьки, і церква, і народний дух, що ним наснажує село, те сповнене традицій українське село, яким я його знав. А ще я часто згадую свого діда. Вдома він ходив у простому домотканому вбранні, босий і, дивлячись на нього, важко було припустити щось незвичайне. От, хіба постава, якась з підкресленою гідністю хода виказували причетність старого до миршавих часів. І лише в неділю, коли в старанно випрасованому мундирі, набоксованих чоботях, при всіх відзнаках він ішов до церкви на відправу, всі на селі бачили полковника цісарського війська. Так ось, мій отой дідо одного разу сказав: — Послухай-но, малий! В житті може повестися всіляко: добре, зле та дуже зле. Але пам'ятай — ніколи не можна згубити людське звання. Це так. якби тебе запхали межи свиней і ти б мусив довгий час іти з ними. Ми не годні змінити плину речей, визначених Всевишнім, але і в тій ситуації треба залишатися собою. Це

— здійсненно, хоча й неймовірно важко. Та коли припале випробування скінчиться й ти вийдеш до людей, випростайся, обтрусися від бруду і щоби жоден хибний крок, а чи слабкість не стали згодом в тягар на твоєму шляху.

Звідки в вас узялася впевненість, що радянська влада — це погано? Ви, тоді ще юнак, не розбиралися в ходах політичної гри і могли, скажімо, клюнути на вудочку націоналістичних верховодів. — Все було,

як у Святому письмі: "Пізнаєте по ділах їхніх". Нам важко було повірити в розповіді втікачів-очевидців про те, що коїли більшовики на Східній Україні, розум відмовлявся беззастережно сприймати жахливі факти. Та після незабутнього вересня 1939 року ми вже самі сповідали те, у що не хотіли вірити на заході. Мій батько, сільський активіст ОУН за Польщі, попереджений євреями-крамарями про арешт, переховався й залишився живий. Його приятель з сусіднього села, котрий надіявся, що він нічого лихого Рад.владі не зробив, був схоплений НКВДістами, і діти не знають про його долю донині. 1946 року (рік прошу перевірити — автор) по всій країні проводилися вибори до Верховної Ради СРСР. Я разом з іншими стрільцями не допустив на село виборчу комісію, витримавши бій з армійським підрозділом, постріли її екскортував. Від друзів, що вели бої на сусідніх теренах, я знав: там плани більшовиків порушено також. Читав комунікат головного проводу ОУН, де було вказано, що на більшій частині Західної України вибори не відбулися. І, тим не менше, всі

радянські газети надрукували повідомлення про підсумки виборів до Верховної Ради СРСР, як завжди, — 99,9% проголосували "За". Або ось вам ще приклад. 1947 рік, на Україні лютує голод. Юрби біженців з Молдавії бредуть, жебраючи бодай кусень хліба. Люди вмирають без ліку. Ми перепиняємо потяг до Німеччини, де виявляються лантухи з добірною пшеницею. Ціна, яка висіла на бірках була настільки малою (на рівні вартості тодішньої коробки сірників), що ми, не ймучи віри, показували її одне одному. І тоді я зробив ще один висновок. У цій суспільно-політичній системі людина не варта ніц. Задля світового панування тут знищать і українців, і молдаван, і тих самих росіян, безсоромно прикривлючи свою людиноненависницьку політику поясненнями про "тимчасові труднощі", "інтернаціоналізм" тощо.

Ваше перше враження від зустрічі з представниками КГБ? — 1952 року, коли мене схопили, я мав нагоду побачити зблизька тих, що, за висловом письменника, становлять "щит родины". Перші слова, які я почув, переступивши поріг слідчого кабінету, була лайка. Слідчий заматюкався, здається, з того приводу, що мене довго ловили. І, по-одному перебираючи колінця тільки росіянами знаних матюків,

завершив свою словесну побудову огидним богохульством Божої матері. Я —вражений сидів, чекаючи, що ось-ось упаде стеля і сліпуча громовиця вразить боговідступника, гадав, що земля розверзеться і нараз поглине його. На жаль, цього не сталося. Згодом я дійшов висновку, що так, як ми не годні жити без пісні, вони не годні жити без лайки. Природа світобачення, так би мовити. Запхався бандерівець до нас на Донбас, —говорив мені цей син братнього народу, — ходив би в себе на Західній, а сюди не сунься. В принципі, відомо: з совєтськими слідчими сперечатися не слід. Але тут я не стерпів: — Звикли чужі землі ділити — дві України, дві Кореї, дві Німеччини. Зась вам у нас порядкувати. Самі дамо раду, як нам жити. Бригада викликаних ним громил завершила нашу суперечку безвідмовним кгбістським аргументом — мене били дружно, колективно.

Ви провели п'ять років на критому режимі, побувавши в найстрашніших тюрмах СРСР, де вас тримали серед кримінальних злочинців. Ваші враження від цієї категорії в'язнів? —Свою відповідь мені хотілося б розпочати з нагадування, що зараз осіб, у тій або іншій формі позбавлених волі, у СРСР в декілька разів більше, ніж їх є по всій решті країн, що підписали Хельсінську угоду. І це, коли тут "неухильно здійснюються всі права людини", а "поїзд розрядки йде повним ходом". У 50-ті ж роки я сидів з поколінням людей, що здебільшого, вирісши й виховавшись за Радянської влади, воювали проти Гітлерівської Німеччини, брали участь у соціалістичному будівництві, були продуктом системи, звичайними радянськими людьми, котрі під тим або іншим приводом виявились забраними до концтаборів. Далі відбувався хуткий процес деградації — позбавлені Бога, вони не мали сили протистояти розтлінній атмосфері ув'язнення. Безпричинна різанина, карти, гомосексуалізм, донощицтво — всьому цьому достатньо приділено уваги й без мене. Волію зупинитись на явищі, що вразило мене найбільше. Навіть після років баланди (по суті — катування голодом), нестерпних умов камерного режиму, виснажливої праці я зустрічав таких, хто з гордістю говорили: "А все-таки пів-Європа наша". І ні посилання на Бога, ні покликання до здорового глузду не могли знищити в них оту сатанинську ненажерливість. Один крадій-законник так і сказав мені: —

Знаєш, Васька, є в мене одна мрія, як почнуть оце війну з Америкою, коли візьмемо Нью-Йорк — видеруся на дах найвищого хмарочосу і звідти посцю на їхню вулицю. Віриш, нічого так не бажаю.

— Але ж твердять, що держава, ніби, не зацікавлена в аморальній, зледащілій, знавіснілій армії злочинців. — На папері, тобто формально. В дійсності виглядає інакше. Нашій брівці ОУН було доручено захопити прокурора в місті Дрогобичі. Записавшись до нього на прийом і вдягнені в військову форму, наші прийшли прямо в прокурорський кабінет. — Я не маю часу, товариші, — сказав він, закриваючи теку і вже ладнаючись іти. — Гадаємо, товаришу прокурор, для нас у вас час знайдеться. — у своїю чергу відповіли відвідувачі, порадивши йому захопити не тільки теку, а й папери з сейфу. Так от, ні розповіді про катування під час допитів, ні сваволя на судових процесах, ні зізнання про особисті покривання порушень законності — не були такими кричущо викривальними, як рознарядка на те. скільки в'язнів має постачити область за місяць, квартал, рік! Та погляньте на їхній виправно-трудовий кодекс! Яка мова може бути про перевиховання, коли все побудовано на визискові в'язнів

— держава одержує гроші з нашої праці.

Комунізм — це, справді, ненаситна кровожерлива потвора. А чи не краще було б причаїтися й перечекати лиху годину. Хай би з випитого сповна українцями збана покуштували оті на Заході, хто рахує здобутки в країні перемігшого соціалізму. Можливо б, усім, як лідеру Комінтерну Мануїльському, було гукати здравиці на честь вождя... У той час як на Україні лютував штучний голод і загинуло понад 12 мільйонів "таки не негрів, а своїх — людей добрячих та плохих".

Спостерігати незворушно, як гинуть неукраїнці — хіба це краще, порядно? А крім того слід знати психологію бандита: чим менше опору, тим безоглядніший, вигадливіший у насильстві та сваволі. Таких вгамовують лише кулак і куля.

Свій другий термін ви одержали за "табірні безпорядки". В чому вони полягали?

Середина 50-х років відома низкою повстань у радянських концтаборах. Очевидець і учасник декількох, я міг би розповісти чимало про їхні причини, рушійні сили. Бо самої констатації — брав участь, не досить.

Власне, досить для "безстороннього засідання", щоб засудити мене на нових 25. Наш етап, що складався переважно з українців, привезли до табору під Карагандою. Верхи на коні новоприбулих зустрічав сам начальник табору. Колону спинили, і він, хльоскаючи себе нагаєм по халяві, деякий час вивчав нас, що потомлені стояли після дороги. — Так ось, — розпочав він, підвівшись на стременах, — я з вас цей бандерівський дух виб'ю. Знаєте, куди ви поїхали? Там, за річкою залишилась Радянська влада. Тут: закон — тайга, ведмідь — прокурор, а я, капітан Мішин — і головний суддя і Рад.влада водночас. — Гаразд, начальнику, доста було людей морозить, — почув я голос Вітьки Солодкого. — Пускай до зони, там побачимо, як вибирається бандерівський дух. Отже, спочатку було слово. А з наступного дня: праця по нелюдських нормах і при нелюдській їжі, сваволя адміністрації, грабунки табірних злодіїв, антисанітарія, що не піддається описам, перевірка померлих розколюванням черепа, а ввечері по роботі — оркестр, що гучно вітав нас під транспорантом "С радостью в зону!", тобто з виконаною нормою. Чекати, доки партія визнає і виправить свої помилки, ми не мали часу: щодня у таборі помирало до 5 душ. Всі застрайкували. За організацію табірних заворушень хтось мусив відповідати. Судили п'ятьох. З них я з Віктором Солодким досиджуємо свій тридцятирічний термін.

За цей час вам довелося зустріти в таборах представників багатьох національностей. Які зразки людського злету і падіння запам'яталися найбільш?

За колючим дротом завжди було холодно й голодно. Єдине, чого там доволі і надміру — роботи. Все це скуштували не лише ми, радянський народ, але й маса військовополонених з інших країн. Сталося це в Сибіру. Підтягнутий стрункий кореєць-офіцер підійшов до начальника табору і повагом простягнув петицію. — Що це? — запитав той. — Риса нада, — коротко пояснив кореєць. — Де я вам його візьму? Нема рису, — крутнувся спиною до прохача начальник. Падазиді, — було ламаною російською мовою, відтак пролунала якась команда по-корейському, і сотня полонених підійшли до вийстя шахти. — Риса буде? — перепитав парламентар. — Я ж сказав нє, — буркнув володар невільничих душ. Кореєць махнув рукою і люди один по одному стали стрибати в провалля. Всі заціпеніло спостерігали за жахливою картиною. Коли зник останній із сотні, почулося уривчасто-дзвінке: — Риса буде? — Нє! Друга сотня вишикувавшись підійшла до шахти. Наглядачі кинулися заступити вхід, але їм завадили це зробити інші корейці. І сотня пішла слідом за першою. — Риса? — зринуло моторошне. —Нема, де я вам візьму? — прорізався зденервований начальницький голос. Після того, як третя сотня поховала себе в шахтному стволі, раціон було обіцяно змінити. За якийсь час корейці їли рис. Це я нагадав, ви питали, стосовно мужності. А от про ницість... На це спрямовано все перебування з/к в таборі. І я зайнявся б невдячною, прикрою роботою зображати людину в гірших її проявах. Нещодавно в газетах писали про вас. Що там не відповідає дійсності?

Мені довелося б списати не одну сторінку задля спростування того пашквілю, як, зрештою, й усіх матеріалів про український визвольний рух, виданих в СРСР. Тому я лише нагадую, якою насправді була поведінка того офіцера... (прошу встановити його прізвище за газетою "Вісті з України" кінець 1978 р., а чи львівська обласна "Ленінська молодь" № 114-117, 1978 р. "Герої в масках і без них" — автор) під час нападу на очолюваний ним опер.загін у селі Підгородці. Отже, ми здійснили ту акцію успішно, без втрат захопили "стрибків" (інакше "колабораціоністів"), провели роз'яснювальну роботу серед населення: за ворожу до українського народу діяльність — численні виселення до Сибіру, примусову колективізацію, доноси в КГБ, було страчено голову

сільради (чи колгоспу — перевірити по газеті). В газеті — брехня, слідством доведено, я до голови не заходив. Заскочені зненацька прибічники соціалістичних перетворень на селі опору не вчинили. Обеззброївши вартового, ми зайшли до приміщення сільради і наставили автоматичну зброю — вони піднесли руки і здалися добровільно в полон. Капітан (?)... сидів у другій кімнаті, обмірковуючи стратегію наступного наступу. Коли я прочинив двері, він шарпнувся був по пістолет, але тріск видушеної шибки і відтак просунена лискуча чорна цівка машинівера розвіяли в нього охоту змагатися у стрільбі. Він без вибриків віддав зброю. В кімнаті нас залишилося троє.

Один провадив допит з товаришем.... другий читав захоплену

документацію. Капітан в останню, на його думку, хвилю життя став неймовірно балакучий, очевидно, маючи намір виговоритися наперед. Виявилося, що він сам — проти насильницького заганяння людей до колгоспу, але мусить виконувати наказ. Він розуміє, у країні коїться чорти зна що і першопричина зла — Сталін. Тут він розлючено махнув п'ястуком на портрет, що висів на стіні, відтак, подумавши трохи, звівся на стілець і скинув його з брязкотом на підлогу: — Це він, падлюка в усьому винен, — кричав капітан міліції, топчучи образ незабутнього вождя. В ту ніч він наговорив про Сталіна купу гидоти. Пам'ятаю, як він ще розповідав, що в душі — віруюча людина і що любить українську мову. Одне слово, перед нами стояв не представник радянських каральних органів, а глибоко гуманний з широкими демократичними поглядами чоловік. Минуле цього міліціонера не мало одверто умисне злочинного характеру, і ми знайшли за можливе не розстрілювати його. Становище його на моєму суді було вельми лоскітним. Мабуть, до них щось донеслося про його одкровення до нас. І коли голова трибуналу на моєму суді суворо запитав: — А чому ви не загинули на посту, як належить бойовому офіцеру? — той аж упрів, збагнувши обсяг навислої над ним небезпеки. — Так не було коли помирати, — похлинувся він. — Адже

миттю — автомат під шию, пістолет відняли і все. Я, бойовий офіцер пройшов фронт і не раз бачив смерть у вічі. Мені нема чим дорікнути. Саме тоді от і виникла версія, що він нами був мордований. Подібне звинувачення відпадає з логіки речей: якщо могли розстріляти, навіщо бити та ще й довго?

Протягом стількох років з вами ведуть розмови працівники КГБ. Із своїм небуденним минулим ви — досить помітна постать, щоб їхня обіцянка звільнити, в разі розкаяння, не була здійснена. Отже, що вимагається від вас?

Десь напередодні свого від'їзду з 35 табору капітан Утиро викликав мене і сказав: — Гаразд, Василю, пиши ось на помилування. Осуджуй своє минуле, націоналізм і будеш на волі. Ми тоді довго розмовляли з цього приводу, він ніяк не розумів мене і наприкінці, не стримавшись, підвищив голос: — Ну, чого тобі треба, чого? Що тобі дати, аби ти зробив це? — Україну, — сказав я й вийшов.

1978 рік. Урал.